

KRUONIO DVARVIETĖ

Algirdas ŽALNIERIUS

Kruonio miestelis yra Kaišiadorių r., apie 20 km į PV nuo Kaišiadorių, šalia kelio Kaišiadorys–Alytus. Dvarvietė yra miestelio PV dalyje, ant aukštumos, esančios dešiniajame Kruonės upelio slėnio šlaite. Dvarvietės teritorijoje yra mūrinė Kruonio vidurinė mokykla bei keli miestelio gyventojų sklypai su gyvenamaisiais ir ūkiniais pastatais. Mūrinių dvaro rūmų liekanos stovi ant paties Kruonės upelio slėnio Š šlaito krašto, kelių metrų atstumu į P nuo mūrinio mokyklos pastato. Šiuo metu yra išlikę R rūmų dalies fragmentai. Rūmų R dalies plotis yra 13,6 m, o išlikusios Š sienos ilgis – 10,5 m, P sienos išlikę apie 10 m.

Pagal istorinę tradiciją laikoma, kad Kruonyje 1472 m. buvo pastatyta medinė katalikų bažnyčia, bet tai patvirtinančių patikimų istorinių šaltinių nėra. Patikimuose istorijos šaltiniuose Kronais pavadintas žemės sklypas pirmą kartą minimas 1494 m. 1570 m. Smolensko kaštelionas G. Tryzna pardavė Kruonio, Darsūniškio ir Zapyškio dvarus Vilniaus tįjūno M. Oginskio žmonai ir jos sesers vaikams. Pardavimo akte dvare minimi 4 namai ir keli ūkiniai pastatai. T. B. Oginskis, 1583 m. išmokėjęs savo seseriai jos dalį, tapo tikroju dvaro savininku. Po 1596 m. bažnytinės unijos T. B. Oginskis pastatė mūrinę unitų bažnyčią. Matyt, tuo metu buvo pastatyti ir mūriniai dvaro rūmai. Ar Kruonio dvaro rūmai nukentėjo per XVII a. karus su Maskva ir Švedija – duomenų nėra. Napoleono žygio į Maskvą metu prancūzų kariuomenė apgriovė dvaro rūmus, kurie po to nebebuvo atstatyti. Oginskių giminė valdė dvarą iki 1831 m. sukilimo. Už aktyvų dalyvavimą sukilime Oginskiams priklausę Kruonio ir Darsūniškio dvarai buvo konfiskuoti ir perduoti valstybės išdui. Mūri-

niai dvaro rūmai greičiausiai buvo pradėti ardyti po šių įvykių. XIX a. 4–5 dešimtmetyje Kruonio dvare vyko iliustracija, buvo numatyta dalį dvaro žemių parduoti, iš likusios dalies suformuotas naujas dvaro centras.

2004 m. gegužės mėnesį remontuojant kanalizacijos trasą buvo iškastas apie 30 m ilgio ir nežinomo pločio griovys. Apie atliktus darbus atsitiktinai sužinojo KŠM darbuotojai. Užpildo griovio paviršiuje buvo surinkta keletas plokštinių koklių fragmentų, puoštų augaliniu ir geometriniu ornamentu, datuotinių XVI a. pabaiga – XVII a., virimo puodų, keptuvės šukių. Užpylimo paviršiuje mėtėsi mūre buvusių plytų nuoskalos ir kalkių skiedinio trupiniai. Atrodytų, kad į R nuo pagrindinio rūmų pastato yra stovėjęs mūrinis pastatas, kurio liekanos buvo ardomos tiek tiesiant kanalizaciją, tiek ją remontuojant.

KŠM užsakė pražvalgyti ir paties dvaro pastato liekanas, siekiant nustatyti dvarvietėje susiklosčiusių kultūrinių sluoksnių stratigrafiją ir dvaro mūrų išlikimo laipsnį. Žvalgomųjų tyrinėjimų metu buvo iškastos 4 perkasos ir 3 šurfai (ištirtas bendras 17,4 m² plotas).

Perkasa 1 iškasta prie dvaro rūmų liekanų R sienos. Perkasos vietoje yra išlikęs apie 2 aukščio ir 3 m pločio pylimas, suformuotas statant mūrinę Kruonio mokyklą. Perkasoje rastas apie 0,7–2,2 m storio kultūrinių sluoksnių klotas. Prie dvaro R sienos yra supiltas 50–80 cm storio griuvenų sluoksnis. Jame gausu plytų ir plokščių čerpių nuoskalų. Sluoksnis galėjo susidaryti tiek griauinant pastatą, tiek jo remonto metu. Su šio sluoksniu paviršiumi sutampa prasidedanti pamatinė mūro dalis. Jame rastos dviejų rūšių plokštinių čerpių šukės. Vienų čerpių galai yra profiliuoti suformuojant

65 pav. Kruonio dvarvietė. XVI a. pabaigos – XVII a. pirmosios pusės plokštiniai kokliai. V. Trečiokienės pieš.

Fig. 65. Kruonis Manor site. Flat stove-tiles of the late 16th – the first half of the 17th century.

juose apie 6 cm pločio liežuvėlį suapvalintais kampais, kitos čerpės turi apvalų galą. Jomis buvo dengtas rūmų stogas.

Virš griuvenų sluoksnio yra 5–10 cm storio pilko juodžemio sluoksnis, susiklostęs per ilgesnį laiką. Jame rasta puodyninių, plokštinių koklių, buitinės keramikos, stiklo dirbinių šukių, bato pasagėlė, geležies lydymo gargažė. Puodyninis koklis turėjo kvadratinę angą. Plokštiniai kokliai glazūruoti žaliai, dalis ne-glazūruoti, vienas koklis puoštas balta ir mėlyna glazūra. Rišamųjų sienelių aukštis yra 7,7–8,7 cm. Kokliai puošti stilizuotu augaliniu–geometriniu ornamentu, datuojami XVI a. pabaiga – XVII a. pirmąja puse (65 pav.).

Buitinę keramiką sudaro virimo puodų ir stalo indų šukės. Virimo puodų pakraštėliai

įvairiai profiliuoti, molio masėje yra smulkaus liesiklio. Viena šukė pagal pakraštėlio profiliavimą datuojama XV a. pabaiga – XVI a., o likusios – XVI a. pabaiga – XVII a. pirmąja puse. Stiklo dirbiniams skirtinos taurės dugno ir butelio sienelių šukės.

Dvaro rūmų R siena yra pastatyta iš plytų, tik apatinėje sienos mūro dalyje pastebėti du neišsikišantys į išorę rieduliai. Mūro paviršius nuglaistytas plonai riebiu kalkių skiediniu, iš kurio kyšo dalis plytų ir įmūryti rieduliai. Plytų dydis 29,5–30,5x14,5–15,5x6,5–7 cm, rišimas renesansinis.

Perkasa 2 buvo iškasta dvaro rūmų viduje, išlikusios R dalies patalpos PR kampe. Čia rastas griuvenų sluoksnis sudarė ardant rūmus ir išrenkant sveikas didesnes pusplytes.

Skliauto pėda rasta 2,95 m gilyje nuo R sienoje išlikusios lango angos apačios. Skliautas mūrytas eilėmis, galais į rūšio patalpą, iš 30x15x7 cm dydžio plytų. Dvaro rūmų R patalpa buvo perdengta plytos storio cilindrinio skliautu, kuris rėmėsi į R ir vidinę pertvarinę pastato sieną. Buvusių grindų lygio nepavyko nustatyti, nes išlikusių sienų vidinėje pusėje nėra jokių jų pėdsakų.

Perkasa 3 buvo iškasta 10 m į V nuo dvaro rūmų liekanų PR kampo, P sienos taškoje. Kasant perkasą norėta nustatyti kultūrinių sluoksnių stratigrafiją, P sienos mūro išlikimą. Pirminis žemės paviršius rastas 1,1 m gilyje perkastos P dalyje. Geologinius sluoksnius sudaro geltonas smėlis. Ant geologinių sluoksnių yra susiklostęs 10–15 cm storio pilko, be prie-

maišų juodžemio sluoksnis. Nuo šio sluoksnio paviršiaus buvo pradėta dvaro rūmų statyba. Virš jo yra supiltas 50–80 cm storio smėlio sluoksnis, iškastas iš pastato rūsio.

Dvaro rūmų P sienos pamatas buvo rastas 1,40–1,5 m gylyje nuo žemės paviršiaus. Iki šio lygio ir buvo išardyta ne tik P siena, bet ir pamato dalis. Pamato plotis yra 128 cm. Jis sumūrytas iš 30x15x7 cm dydžio plytų. Lauko riedulių į mūrą dėta nedaug. Pamato Š pusėje rastos labai suirusios skliauto pėdos liekanos, sumūrytos iš tokio paties dydžio plytų. Ši dvaro rūmų rūsio dalis buvo perdengta vienos plytos storio cilindrinio skliautu, orientuotu R–V kryptimi.

Rūsio patalpa užpilta griuvenomis, kuriose rasta plokštinių koklių, buitinės keramikos, stiklinio butelio dugno šukė. Plokštiniai kokliai puošti stilizuotu augaliniu ornamentu, padengti polichromine baltos, žalios, geltonos, mėlynos spalvos glazūra, datuojami XVII a. pirmąja puse. Rastos 3 koklių rišamųjų sienelių šukės, kurių pakraštėliai pagal savo profiliavimą būdingi XVII a. antrajai pusei – XVIII a. pradžiai. Atrodytų, kad ir po XVII a. vidurio karų nuniokojimų bent dalyje rūmų patalpų buvo ir toliau gyvenama.

Perkasa 4 buvo iškasta dvaro rūmų liekanų P sienos taškoje, 29 m į PR nuo išlikusios pastato dalies PR kampo. Kasant perkasą norėta nustatyti kultūrinių sluoksnių stratigrafiją, rasti V rūmų dalies pamatus. Čia aptiktas 50–110 cm storio kultūrinis sluoksnis, kurį sudaro pilka žemė su griuvenomis ir statybos metu supilti smėlio sluoksniai. Aiškesnių iki dvaro pastatymo susiklosčiusių kultūrinių sluoksnių nerasta. Pastato pamatai buvo rasti 25–70 cm gylyje. Jie sumūryti iš lauko riedulių ir plytų, rišti baltu kalkių skiediniu. Pamato plotis yra 181 cm, jo apačia 2 m gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus nepasiekta. Pamate sumūryta daugiau pusplyčių ir jų laužo, tačiau rastos ke-

lios plytos, kurių dydis (34,5x18x8,5–9 cm) labai skiriasi nuo dvaro rūmų pastato plytų. Rasto pamato ir sienos likučių storis skiriasi nuo išlikusių dvaro rūmų sienų storio, kurios yra 137–140 cm. Galbūt tai rūmų PV kampe stovėjusio bokšto liekanos.

Pamatų liekanos užpiltos griuvenų sluoksniais. Jame rasta plokštinių koklių, buitinės ir statybinės keramikos, apdailinių akmens plytelių fragmentų, dvi geležinės vyns. Plokštiniai kokliai glazūruoti žaliai, balta – mėlyna glazūra, puošti stilizuotu augaliniu, geometrininiu, zoomorfiniu ornamentu. Vienas koklis puoštas heraldiniais motyvais, bet pagal išlikusią koklio dalį herbo priklausomybės šiuo metu nustatyti negalima. Kokliai datuojami XVII a. pirmąja puse. Buitinę keramiką sudaro virimo puodų ir oksidacinėje aplinkoje degtos puodynės pakraštėlio šukės, datuotos XVII a. pirmąja puse. Rasta žaliai glazūruotos kraiginės čerpės šukė. Apdailos plokštės buvo pagamintos iš juodo bazalto (?) ir pilko smiltainio.

Norint patikrinti kultūrinių sluoksnių stratigrafiją dvaro pastato R pusėje, buvo iškasti trys 1 m² dydžio šurfai. Surastas apie 25–55 cm storio tamsiai pilko juodžemio sluoksnis. Pagal vietinių gyventojų pasakojimus, statant mūrinę Kruonio mokyklą aplink dvaro rūmų liekanas buvusios griuvenos buvo nukastos ar nustumtos į P pusėje esančią Kruonės upelio vagą. Galbūt šurfluose rastas kultūrinis sluoksnis yra susidaręs dar prieš pastatant mūrinius dvaro rūmus, o su dvaru susiję kultūriniai sluoksniai buvo sunaikinti statant mokyklą.

Kaip parodė žvalgomieji tyrinėjimai, didesniąją kultūrinių sluoksnių dalį sudaro pastato remontų ir nugriovimo metu susidarę griuvenų sluoksniai. Aiškesnių iki dvaro pastatymo laikų susidariusių kultūrinių sluoksnių rasta į R nuo rūmų liekanų. Kruonio dvaro rūmų R dalyje buvo įrengti du rūšiai, perdengti cilindriniais skliautais. Rūmai buvo baigti nu-

griauti, išardant jų V dalies sienas iki pat ar net žemiau pamatų lygio jau XIX a.

KRUONIS MANOR SITE

In 2004 during the survey of the Kruonis Manor site (Kaišiadorys district) the total area of 17.4 m² was investigated, and layers formed dur-

ing destruction and reconstruction of the building were found. They contained shards of pottery, glass and stove-tiles. The layers date to the late 16th – the first half of the 17th century. Beneath the eastern block of the Kruonis Manor palace there were two cellars covered with cylindrical vaults. Destruction of the palace was finished in the 19th century, when the walls of the western block were cleared to the ground level.

PLATELIŲ DVARVIETĖ

Vladas ŽULKUS, Klaidas PERMINAS

Platelių dvarvietė (Plungės r., G 214K) yra Žemaitijos nacionalinio parko teritorijoje ir užima 7,2 ha plotą. Jos 2004 m. žvalgomųjų archeologinių tyrimų tikslas buvo sukaupti archeologinės ir architektūrinės medžiagos, kuri leistų kuo tiksliau atkurti buvusį dvaro pagrindinį pastatą ir ledainę, nes šiuos du pastatus planuojama atstatyti. Tyrimus atliko BRIAI. Dvarvietėje buvo ištirtas bendras 246,5 m² plotas (18 perkasų ir 1 plotas).

Plotas 1 (43 m²) buvo parko š. dalyje, link bažnyčios, 25 m į š. nuo buvusio dvaro centrinio pastato. Ieškota galimų senesnio dvaro pastato pėdsakų. Atidengus senojo dvaro parko takų tinklo fragmentus, paaiškėjo takų konstrukcija ir kai kurios takų kryptys.

Archeologinių kasinėjimų buvusios dvaro ledainės vietoje tikslas buvo surasti buvusio įėjimo į ledainę vietą ir nustatyti joje buvusią grindų pobūdį bei jų lygį. Tam tikslui buvo iškastos dvi perkasos – perkasa 2 (16 m²) ir perkasa 3 (13 m²). Kasinėjant prie ledainės ir jos viduje nustatyta, jog apie ledainės akmeninę sieną yra buvusi akmenų priegrinda, o apie 3 m nuo esamo žemės paviršiaus atkastos buvusios ledainės grindys – akmenų grindinys.

Pagrindinio dvaro pastato vietoje (pastatas sudegė Antrojo pasaulinio karo metais), jo griuvenose ištirtas 174,5 m² plotas siekiant išaiškinti pamatų planą ir pusrūsio elementus. Kasinėjant buvusio centrinio dvaro pastato vietoje atkastos iki šiol nežinomos įvairių statybos etapų pertvarinės sienos, buvusio pusrūsio grindys, laiptai, krosnių vietos, skliautų liekanos. Aptikti mūrai yra ne ankstyvesni kaip XIX a. – tą rodo plytų formatai, jų rišimas, rišamosios medžiagos. Surinkta įvairių statybinių ir dekoru detalių (plytelių, koklių, keraminių plytelių, kaltinių vinių, indų šukių), kurios papildo informaciją apie šį objektą. Didžioji archeologinių kasinėjimų metu rastų radinių dalis datuojama XIX–XX a. pradžia. Istorinė jų vertė menka. Jie gali būti svarbesni tik sumanius atkurti bent dalį buvusio dvaro pastato interjerų. Atrinkti radiniai perduoti saugoti į Žemaitijos nacionalinio parko visuomeninį muziejų.

Taigi senesnių kaip XIX a. antrosios pusės kultūrinių sluoksnių kasinėtose vietose neaptikta. Nesurasta ir senesnių kaip XVIII a. pabaiga ar XIX a. datuojamų radinių.

2004 m. Platelių dvarvietės archeologinių